

اثرات اقتصادی-اجتماعی احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم بر توسعه پایدار نواحی روستایی

پارسا پاشایی^۱، مفید شاطری^{۲*}، علی اشرفی^۳

۱-کارشناسی ارشد گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

۲-دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

۳-استادیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

DOI: [10.22077/vssd.2021.4937.1060](https://doi.org/10.22077/vssd.2021.4937.1060)

تاریخ دریافت:

۲۰ شهریور ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۶ دی ۱۴۰۰

صفحات: ۶۲-۴۵

کلید واژگان:

پالایشگاه گاز فجر،
اثرات اجتماعی، اثرات
اقتصادی، شهرستان
جم، نواحی روستایی

چکیده

اقتصاد خانوارهای روستایی و هم چنین افزایش سطح درآمد آنها امروزه یکی از مهمترین راهبردهای توسعه پایدار اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در سراسر دنیا تلقی می‌گردد، یکی از عوامل‌های مهم مهاجرت‌های روستایی به مناطق شهری در ایران کمبود فرصت‌های شغلی و پایین بودن درآمد آنها در این نواحی می‌باشد. هدف پژوهش حاضر بررسی اثرات اقتصادی-اجتماعی احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم بر توسعه پایدار نواحی روستایی است. این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی با استفاده از روش پیمایشی و کتابخانه‌ای انجام شده است. جامعه آماری پژوهش، روستاهای شهرستان جم در استان بوشهر است که بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، برابر با ۸۷۹۳ نفر جمعیت بوده است. در جامعه آماری مورد مطالعه از فرمول کوکران استفاده و حجم نمونه ۳۶۹، انتخاب شد. به منظور به دست آوردن دیدگاه ساکنان در خصوص مولفه‌های پژوهش از آزمون‌های آماری T تک نمونه‌ای استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که رابطه معناداری بین بررسی اثرات اقتصادی-اجتماعی احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم بر توسعه پایدار نواحی روستایی و مولفه‌های ابعاد اقتصادی و اجتماعی پژوهش وجود دارد. بیشترین اثرات احداث پالایشگاه گاز فجر بر مولفه‌های اقتصادی، مولفه تغییر در بهبود سطح درآمد و در میان مولفه‌های بعد اجتماعی، مولفه کاهش روند مهاجرت بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده‌اند. بنابراین بیشترین رابطه در گویه‌های بعد اقتصادی بین سطح عمومی رفاه و بهبود وضعیت درآمد و در گویه‌های بعد اجتماعی بین ارتقاء سطح بهداشت، سلامت و کاهش مهاجرت مؤثر بوده است.

۱- مقدمه

در دهه‌های اخیر میان کشورهای کمتر توسعه یافته، از صنعتی شدن به عنوان یک رویکرد غالب در جهت رسیدن به توسعه بهره برده می‌شود، صنعتی شدن یکی از هدف‌های توسعه در جوامع کمتر توسعه یافته مطرح می‌شود. صنعتی شدن در کشورهای در حال توسعه در دهه‌های اخیر مورد اقبال قرار گرفته و برای دستیابی به آن از راهکارهای متعددی بهره برده می‌شود (توکل و نوذری، ۱۳۹۱: ۳۰). توسعه را فرآیند بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی مردم با تأکید بر سه جنبه ارتقاء سطح زندگی مردم ایجاد عزت نفس، و افزایش آزادی انتخاب انسان تعریف می‌کنند (تودارو^۱، ۱۳۷۸: ۲۳). توسعه پایدار یعنی مدیریتی داشته باشیم که در عرصه بهره‌برداری از منابع طبیعی برای رفع نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بدون آسیب رساندن به منابع و کاستن از منابع و توانمندی نسل آینده، جوابگوی نیازهای نسل حاضر باشیم و هم منابع را برای نسل آینده حفظ کنیم (جمعه‌پور، ۱۳۹۱: ۶۶-۶۵). «یکی از واقعیت‌های راهبرد توسعه که دارای نمود فضایی است، عدم گستردگی و پراکنش مواهب آن در عرصه جغرافیایی کشورها به گونه‌ای همسان است و این خود مبین ماهیت توسعه، یعنی تمرکز طلب بودن آن می‌باشد. این ویژگی تبعاتی چون افزایش مهاجرت‌های بی‌برنامه به ویژه از نواحی روستایی به کانون‌های توسعه (مراکز شهری)، تغییر ساختارهای اجتماعی و افزایش فاصله طبقاتی در مناطق کمتر توسعه یافته و یا عقب مانده، عدم میل و رغبت به استفاده از پتانسیل‌های این مناطق و امثال آن را به دنبال دارد» (فال سلیمان و حجی پور، ۱۳۹۳: ۹۱). طرح‌های توسعه صنعتی غالباً پرهزینه‌اند و با تأسیس آنها منطقه وسیعی تحت تاثیر اثرات مثبت و منفی آنها قرار می‌گیرند. در جریان ساخت و راه اندازی تأسیسات صنعتی، منطقه‌های مسکونی مردم بومی، تحت تأثیر امکانات تأسیس شده قرار می‌گیرند (خلیفه و فرخی، ۱۳۸۹: ۱۰). یکی از سیاست‌های اساسی دولت‌ها در توسعه روستایی تنوع بخشیدن به اقتصاد روستا، جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه از مناطق روستایی به مناطق شهری، کاهش نابرابری‌هایی فضایی بین مناطق شهری و روستایی است. گروهی از محققان توسعه‌ی روستایی، صنعتی شدن روستا را به عنوان سنگ بنای استراتژی توسعه آینده مطرح کرده و معتقدند صنعتی شدن روستایی سه هدف عمده از جمله، اصلاح درآمد سرانه، کاهش بیکاری و کاهش عدم تعادل بین منطقه‌ای را دنبال می‌کند (نصیری، ۱۳۸۸: ۱۵۹). تجربه کشورهای تازه توسعه یافته نشان دهنده آن است که صنعت می‌تواند به عنوان بخش پیش‌تاز، سایر بخش‌های اقتصادی را تحت تأثیر قرار دهد (اخوان و نظری، ۱۳۸۶: ۱). صنعت یک نوع فعالیتی است که مواد خام استخراج شده منابع طبیعی یا تولید شده محصولات کشاورزی را تبدیل به مواد با ارزش‌تر در واقع ایجاد ارزش افزوده و بالا بردن ارزش اقتصادی مواد یا محصولات تولیدی جدید با ارزش‌تر است (قره نژاد، ۱۳۷۱: ۱۴). بر این اساس صنعتی شدن روستایی جایگاه مهمی در راهبری‌ها و سیاست‌های کشورهای در حال توسعه دارد و از آن برای ایجاد اشتغال، جلوگیری از مهاجرت، افزایش رفاه و تعادل جمعیت در مناطق شهری و روستایی بهره می‌برند، کشورهای در حال توسعه از آن به عنوان یک استراتژی برای رسیدن به توسعه بهره می‌برند (وانگ^۲، ۲۰۰۱: ۵). در ایران تاریخچه احداث نواحی صنعتی روستایی قدمت چندانی ندارد و سابقه آن به بعد از انقلاب اسلامی ایران برمی‌گردد (دربان

¹ Todaro² Wang

آستانه، ۱۳۸۳: ۶۴). «در دهه ۱۳۴۰ همزمان با دهه ۱۹۶۰ میلادی در ایران و سایر کشورهای در حال توسعه، رویکردهای اقتصادی به ویژه راهبرد قطب رشد از مقبولیت خاصی برخوردار گشته و به سرعت گسترش یافتند. در این دهه هدف از اجرای راهبردهای قطب رشد، توسعه صنایع پیشرفته به عنوان موتور محرک رشد اقتصادی ملی و همزمان با آن ارائه خدمات غیر اساسی به مناطق روستایی بود» (علیایی و کریمیان، ۱۳۹۱: ۹۲).

ایران با برخورداری از ذخایر نفت و گاز فراوان، در رتبه نخستین کشور دارنده ذخایر هیدروکربوری دنیا قرار دارد. با احتساب روند معمول تولید نفت در سال ۲۰۱۶ میلادی، ضریب ذخایر به تولید ایران برابر با ۹۴.۳ سال می‌باشد. مفهوم این ضریب به‌طور ساده آن است که در صورت تداوم روند فعلی تولید و تثبیت حجم ذخایر، پیش‌بینی می‌شود، کشور تا حدود ۹۴ سال آینده نفت خام برای تولید داشته باشد. همزمان بر اساس اعلام سازمان زمین‌شناسی آمریکا، ایران از حیث برخورداری از ظرفیت‌های اکتشافی جدید، پس از عراق و روسیه در رتبه سوم جهان قرار گرفته است. ایران هم اکنون با دارا بودن بیش از ۱۶۰ میلیارد بشکه ذخیره در جای نفت و حدود ۳۴ تریلیون متر مکعب ذخیره در جای گاز از وضعیت مناسبی برای تامین انرژی در دهه‌های آینده برخوردار است (وزارت نفت، ۱۴۰۰). «بخش انرژی با توجه به نقش دوگانه آن در خصوص تامین انرژی و درآمد ارزی کشور، زیربنای اصلی توسعه به شمار می‌آید و همواره دارای نقش بنیادی در بخش‌های اجتماعی - اقتصادی بوده است. به طوریکه بخش عمده‌ای از بودجه کل کشور از بخش نفت و گاز تامین می‌شود» (درگاه ملی انرژی، ۱۴۰۰: ۱). ایران یکی از کشوری در حال توسعه است که پروژه‌های اقتصادی گوناگون (پتروشیمی، پالایشگاه، نفت و گاز)، در مناطق مختلف جغرافیایی آن اجرا می‌شود (طالبیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۶). یکی از این پروژه‌های مهم پالایشگاه گازی است، از فعالیت‌های مهم در جهت صنعتی شدن می‌باشد. فعالیت‌های صنعتی یکی از مهمترین فعالیت‌های است که همواره جوامع برای رسیدن به توسعه از آن بهره می‌برند، پالایشگاه گازی یکی از صنایع است که می‌تواند در جهت جلوگیری از صادرات مواد خام نفتی نقش بسزائی داشته باشد و علاوه بر این باعث ایجاد اشتغال، ارز آوری و کاهش وابستگی به صنایع نفتی وارداتی را به دنبال داشته باشد. این صنایع در جوامع در حال توسعه اثرات اقتصادی اجتماعی متفاوتی به همراه دارند در بعضی از مناطق وجود صنایع نفت و گاز اثرات بسیار بارزی بر روی سکونتگاه‌های روستایی دارد که باعث می‌شود در جنبه‌های مختلف زندگی ساکنین نواحی پیرامون این صنایع‌ها (پالایشگاه)، در بعد اقتصادی و اجتماعی تغییراتی منجر شود (جمی، ۱۳۹۵: ۱۰). لذا بر آن شدیم به بررسی اثرات احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم که چندین سال از بهره‌برداری آن می‌گذرد بپردازیم. پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم در مناطق روستایی احداث شده است، شاید هدف اصلی و اساسی احداث آن برای تحول مناطق روستایی (رشد و توسعه)، یا حل مشکل بیکاری نبوده و هدف مهمتر آن تصفیه گاز برای تأمین شبکه مصرفی کشور در طول سال و مهمتر از آن تصفیه گاز مناطق میدان نار و کنگان بوده است. هدف پژوهش حاضر مشخص کردن اثرات اقتصادی، اجتماعی بر روستاهای پیرامون شهرستان جم است. لذا با توجه به اهمیت اثرات صنایع پالایشگاهی بر نواحی پیرامون مسئله اصلی ما در این پژوهش احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم چه تأثیری بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی خانوارهای روستایی ساکن شهرستان جم داشته است؟ در ارتباط با اثرات توسعه صنعتی (بویژه پالایشگاه‌ها، پتروشیمی، خطوط لوله نفت و گاز)، بر نواحی

پیرامونی، تحقیقات و پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است که هر یک از دیدگاه ویژه‌ای به این مسئله پرداخته و اثرات و پیامدهای توسعه صنایع را مورد تحلیل و ارزیابی قرار داده‌اند.

در مطالعه‌ای که توسط نیکخواه و بهزادی (۱۳۹۵)، با عنوان تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تأسیسات صنعتی بر فرایند توسعه پرداخته شد، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، که توسعه صنعتی و پیشرفت‌های تکنولوژی ناشی از راه اندازی پالایشگاه در شهرستان جم پیامدهای متناقضی را به دنبال داشته است. از طرفی در بُعد اقتصادی، با ایجاد اشتغال، درآمدهای پایدار، امکانات زیربنایی، فرصت‌ها و ظرفیت‌های زیادی برای شهرستان فراهم آورده است و از طرف دیگر تبعات اجتماعی و زیست محیطی فراوانی ایجاد کرده که عبارتند از: درگیری با غیر بومیان، ناهنجاری‌های اجتماعی و... . رفیعی (۱۳۹۵)، در مطالعه‌ای با عنوان اثرات پالایشگاه نفت بر پایداری اقتصادی روستاهای مجاور به بررسی پرداخت، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، ایجاد اشتغال صنعتی در مناطق روستایی مهاجرت را به مناطق شهری متوقف نمی‌کند اما عموماً روند مهاجرت به تبع ایجاد اشتغال صنعتی در محیط‌های روستایی کُند می‌شود. بخشی از نیروی کار پالایشگاه از نیروهای غیر بومی می‌باشند که جهت زندگی و سکونت به این منطقه مهاجرت کرده و ساکن شدن آن‌ها باعث بالا رفتن قیمت خانه‌ها و زمین‌ها شده است که این افزایش قیمت به روستا سرایت کرده است و قیمت زمین‌های روستایی افزایش پیدا کرده است. در مطالعه‌ای دیگر توسط امینی نژاد (۱۳۹۳)، تحلیل و بررسی اثرات قطب صنعتی پارس جنوبی بر ساختار روستاهای استان بوشهر مؤرد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش فوق نشان از تغییراتی در شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی از جمله افزایش نرخ رشد جمعیتی تراکم نسبی و نسبت جنسی جمعیت، مهاجرپذیری، میزان اشتغال، کاهش بیکاری و افزایش نرخ فعالیت عمومی در سطح مناطق روستایی شهرستان‌های حوزه پارس جنوبی مشاهده می‌شود. همچنین پژوهشی توسط صفرپور (۱۳۹۳)، با عنوان ارزیابی اثرات اجتماعی و اقتصادی مجتمع پالایشگاهی پارس جنوبی بر مناطق روستایی پیرامون پرداخته شد. یافته‌های این پژوهش عبارتند از: افزایش قیمت و بورس بازی زمین تغییر فعالیت‌های اقتصادی و تغییر در الگوی کاربری اراضی است. در بعد اجتماعی اعتماد به وعده‌های مسئولین منطقه، نزاع و اختلافات طایفه‌ای و مذهبی، دسترسی به کتابخانه‌های عمومی و میزان مطالعه کمترین میانگین را به خود اختصاص می‌دهند. و در نهایت توکل و نوذری (۱۳۹۰)، پژوهشی با عنوان تحلیل اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی صنعت پالایشگاه گاز پارسپارس بر نواحی روستایی به بررسی پرداخته‌اند، نتایج پژوهش نشان می‌دهد با ایجاد اشتغال و درآمدهای پایدار و امکانات زیربنایی فرصت‌ها و ظرفیت‌های زیادی برای روستاییان فراهم و از طرف دیگر، تبعات اجتماعی و زیست محیطی فراوانی ایجاد کرده که منجر به بروز آسیب‌های اجتماعی مختلفی شده است. پاربخ^۳ (۱۹۹۶)، با طرح صنعتی شدن روستا به عنوان بخشی از فرآیند توسعه همه جانبه روستایی در هند معتقدند تمرکززدایی صنعتی سهم قابل توجهی در توسعه روستایی و کاهش فقر در مناطق روستایی بوریا داشته است، به طوری که باعث افزایش آگاهی عمومی مردم، بالا رفتن نرخ باسواد و دسترسی بهتر به خدمات آموزشی نیز شده است. همچنین مطالعات خارجی که در زمینه اثرات صنعت بر نواحی روستایی پرداخته شده می‌توان اشاره داشت به جی. آبراهام^۴ در

³ Parikh

⁴ Abraham

هند (۱۹۹۴)، افزایش درآمد - تحکیم الگوی تمرکز گرایی. کارل لیدهولم^۵ (۱۹۹۴)، در تایلد نتیجه همگن نمودن - ثبات درآمدی و شغلی. اسلام ریزوانول^۶ (۱۹۹۴)، در چین افزایش درآمد تغییر الگوی مصرف مواد غذایی - و کالاهای مصرفی با دوام (رکن الدین افتخاری و طاهر خانی، ۱۳۸۱: ۱۹). لیدهولم^۷ (۱۹۸۴)، با بررسی فعالیت‌های صنعتی مستقر در مناطق روستایی تایلد، معتقد است که فعالیت‌های غیر کشاورزی سهم قابل توجهی در همگن نمودن و ثبات درآمدی روستاییان در سرتاسر سال داشته است. درآمدهای حاصل از صنعت برای روستاییان باعث شده است که تا حدودی ثابت باشد و روستاییان امنیت شغلی داشته باشند. پژوهش‌های صورت گرفته در این باره هر کدام به نحوی به بررسی اثرات صنایع و صنعت‌های ایجاد شده در مناطق مختلف پرداختند که نشان می‌دهد صنایع بر نواحی پیرامون خود دارای اثر متفاوتی به نسبت مناطق مختلف داشتند. شهرستان جم یکی از مناطق صنعتی در استان بوشهر است که پروژه‌های مختلف صنعتی در آن احداث شده است، که می‌توان به پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم اشاره داشت، مطالعاتی در این باره به صورت پراکنده انجام شده و به صورت جامع و شامل به بررسی اثرات پالایشگاه در بعد اقتصادی و اجتماعی بر نواحی روستایی صورت نگرفته است. لذا در این پژوهش به دنبال این هستیم که به سوالات پژوهش از منظر روستاییان پیرامون پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم پاسخ داده شود. فرضیه اول پژوهش: احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم در نواحی روستایی باعث بهبود شاخص‌های اقتصادی درآمد، پس انداز، رفاه و ... شده است. که برای سنجش فرضیه اقتصادی سوالی تحت عنوان احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم چه تاثیری بر وضعیت اقتصادی خانوارهای روستایی داشته است؟ طرح شد. فرضیه دوم پژوهش: احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم در نواحی روستایی باعث بهبود شاخص‌های اجتماعی شده است. همچنین برای سنجش فرضیه اجتماعی سوالی طرح شد مبنی بر احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم چه تاثیری بر وضعیت اجتماعی خانوارهای ساکن روستاهای شهرستان جم داشته است؟

۲- بنیان نظریه‌ای

روستا اولین شکل از حیات اجتماعی انسان در یک عرصه طبیعی است (لطیفه و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴۲). به عبارتی دیگر روستا واحد اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی و مرکز تجمعی از مردم یک جانشین تعریف شده است که قسمت اعظم درآمد آنها از کشاورزی تأمین می‌شود و شرایط بالقوه خودکفایی را نیز در خود دارد (رضوانی، ۱۳۸۲: ۲۳). ارزیابی، را می‌توان عمل یافتن ارزش و بهای هر چیز، سنجش و بررسی حدود هر چیز و برآورده کردن ارزش آن دانست (فرهنگ معین، ۱۳۷۱: ۱۴۴). ارزیابی یعنی هر نوع فعالیت و اقداماتی که در یک منطقه انجام شده باشد. پس از مدت زمان مشخص به نتایج آن پرداخت شود، وقتی یک صنعت یا هر نوع فعالیتی که در منطقه تأسیس شده است پس از چند سال ارزیابی به اثرات آن بر وضعیت اقتصادی اجتماعی ساکنین همجوار می‌پردازد. ارزیابی تأثیر اقتصادی بدین معناست که هر نوع فعالیتی از جمله: صنایع کشاورزی، روستایی پتروشیمی نفت گاز، و ... به بررسی ارزیابی اثرات اقتصادی آنها بر ساکنین پیرامون در زمینه‌های قدرت

⁵ Carl Lidholm

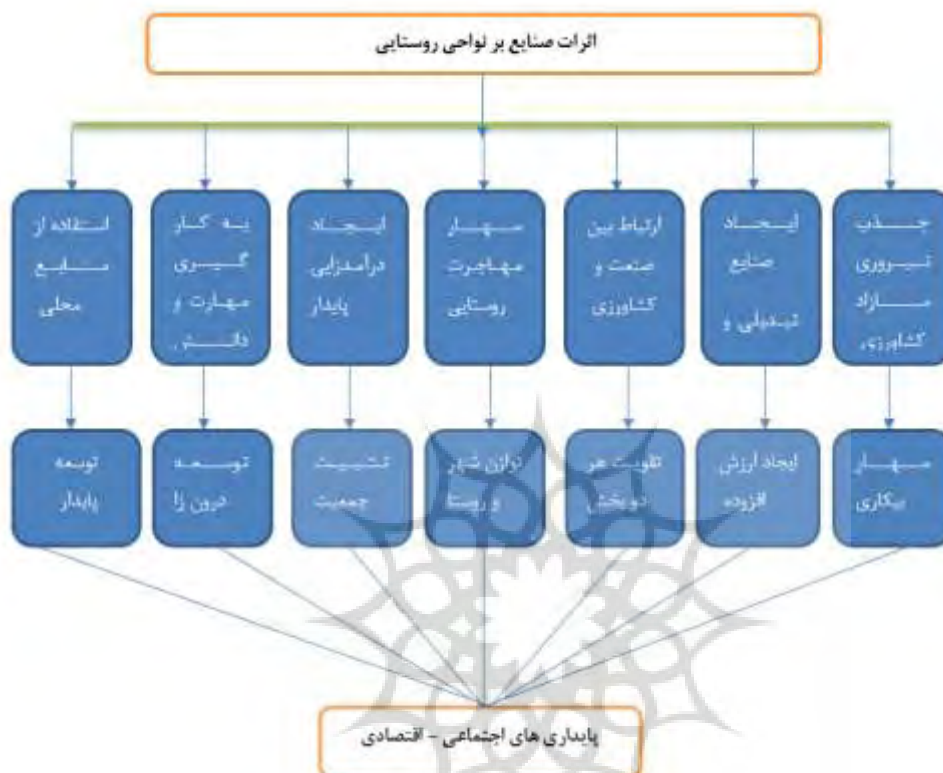
⁶ Islam Rizwanol

⁷ Lidholm

خرید پس انداز درآمد، ایجاد اشتغال، نوع مشاغل و ... می‌پردازد (عابدینی راد، ۱۳۹۷: ۳). توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی در عمل لازم و ملزوم یکدیگرند. به عبارت دیگر نمی‌توان بدون عنایت به الزامات توسعه اجتماعی از توسعه اقتصادی بهره مند شد. واقعیت این است که اغلب خانوارهای محروم در روستاها و از طریق فعالیت‌های به اصطلاح غیر رسمی (در درون و بیرون از بخش کشاورزی)، زندگی می‌کنند. بنابراین با توجه به اهمیت و نقش کلیدی بخش کشاورزی در حیات اقتصادی و اجتماعی تبیین زمینه‌های توسعه ساز حقوقی، اجتماعی و سیاسی مرتبط با این بخش اقتصادی از اعتبار قابل توجهی برخوردار است (سعیدی و حسینی حاصل، ۱۳۸۸: ۲۶۰). توسعه اجتماعی از مفاهیمی است که با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و در ابعاد عینی بیشتر ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذراندن اوقات فراغت می‌باشد (جمی، ۱۳۹۵: ۱۰). یکی از شاخه‌های جغرافیا اقتصادی که سرعت توسعه یافته و می‌یابد رشته تولیدات صنعتی و به عبارت وسیع‌تر جغرافیای صنعتی است. فعالیت‌های صنعتی یکی از فعالیت‌های عمده انسان ساکن کره زمین است. اگرچه فعالیت‌های صنعتی در مقایسه با دیگر فعالیت‌ها سطح کوچکی را اشغال می‌کنند، اما باید بدانیم که احتیاج میلیاردها انسان را از لحاظ خوراک، پوشاک، مسکن و دیگر لوازم ضروری زندگی بر طرف می‌سازد (قره نژاد، ۱۳۷۱: ۹). از سوی دیگر، در کشورهای در حال توسعه بخش کشاورزی تنها می‌تواند نسبت اندکی از نیروی انسانی را که سالانه به طور فزاینده در مناطق روستایی بر تعدا آنها افزوده می‌شود جذب کند و این در حالی است که در اغلب این کشورها کشاورزی معیشتی حتی نمی‌تواند نیازهای جمعیتی فعلی را تأمین کند. بنابراین مهمترین دلیل برای ضرورت استقرار صنعت در روستا، عدم امکان جذب تمام نیروی انسانی آماده به کار روستایی در بخش کشاورزی است (موسوی شاهرودی، ۱۳۸۳: ۱۸۷). صنعتی کردن روستاها به عنوان استراتژی که قادر به ایجاد تحولات ساختاری در اقتصاد این مناطق است کمی با حساسیت و گاهی اوقات نیز با تردید مواجه است. تاکنون راه‌حل‌های متفاوتی برای مقابله با بیکاری، توسعه فعالیت شغلی و توسعه روستایی ارایه شده است. به نظر والتر گالسون عامل اصلی بیکاری در کشورهای در حال توسعه این است که زمین نمی‌تواند جمعیت روزن افزون روستاها را به کارگیرد (گالسون^۸، ۱۳۶۸: ۳۸). استراتژی صنعت در مناطق روستایی هدف‌هایی همچون: کاهش شدت جریان مهاجرت روستاییان به شهر، تمرکز کردن جمعیت در مناطق روستایی برای ارائه خدمات، نظم بخشیدن به فعالیت‌های تولیدی روستایی و تنوع بخشیدن به مشاغل روستایی را دنبال می‌کند (آسایش، ۱۳۸۰: ۹). در کشورهای در حال توسعه صنعت با چالش‌هایی از جمله: ساختار انگیزشی نامناسب، استراتژی توسعه غلط، نبود ساختار مشارکتی و بلند پروازی از خصلت‌هایی است، که صنعت کشور را از رشد باز داشته است (شریف‌زادگان و نوری، ۱۳۹۴: ۵۶). با این حال برخی معتقدند که صنعتی شدن با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، نرخ بیکاری را در جامعه روستایی کاهش می‌دهد (طاهرخانی، ۱۳۷۹: ۵۳). بنابراین صنعتی شدن روستاها با استقرار صنعت در مناطق روستایی می‌تواند به عنوان یکی از رایج‌ترین و مهمترین شیوه‌های بساط اقتصاد غیر زراعی در روستاها مطرح باشد. استقرار صنعت در مناطقی که از پتانسیل چندانی در زمینه تولید کشاورزی برخوردار نیستند، می‌تواند ابزاری مناسب برای تثبیت مکانی جمعیت روستایی، ارتقای سطح شاخص‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی همچون اشتغال، درآمد و برخورداری از امکانات

⁸ Gallenson

بهداشتی و آموزشی در عین صیانت از منابع طبیعی تجدید ناشونده همچون منابع آب و خاک باشد (ازکیا و ایمانی، ۱۳۸۷: ۳۷۲). با توجه به چارچوب نظری موضوع مورد مطالعه، و اثرات صنایع در بعد اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی، در شکل شماره ۱، به اختصار آورده شده است.

شکل (۱) اثرات اجتماعی و اقتصادی صنایع بر نواحی روستایی

مأخذ: حسین پور، ۱۳۹۵

۳- روش، تکنیکها و قلمرو

هدف کلی این پژوهش بررسی اثرات اقتصادی-اجتماعی احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم بر توسعه پایدار نواحی روستایی است. روش تحقیق به صورت پیمایشی انجام شده است و از نوع توصیفی تحلیلی است. به منظور بررسی اثرات اقتصادی-اجتماعی احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم بر توسعه پایدار نواحی روستایی از میان مولفه‌های گوناگون آنهایی را که به نظر کارآمدتر به نظر می‌رسید انتخاب شد برای بعد اقتصادی (تغییر در وضعیت درآمد-کاهش بیکاری- بهبود سطح رفاه- افزایش پس انداز- فرصت برای کارگران بومی- افزایش قدرت خرید- تنوع شغلی- فرصت‌های سرمایه گذاری)، و برای بعد اجتماعی (کاهش مهاجرت- انگیزه برای ماندگاری در روستا- افزایش سطح بهداشت- فرصت‌های آموزشی- رضایتمندی از زندگی)، استفاده شد. در این پژوهش از طیف لیکرت ۵، سوالی استفاده شد که خیلی زیاد امتیاز ۵، زیاد امتیاز ۴، متوسط امتیاز ۳، کم امتیاز ۲، خیلی کم امتیاز ۱، تعلق گرفت و عدد ۲/۵، به عنوان میانه در نظر گرفته شد. جامعه آماری

مورد مطالعه در این پژوهش، شامل روستاهای شهرستان جم، که بر اساس سالنامه آماری سال ۱۳۹۵، برابر با ۸۷۹۳ نفر می‌باشد. با توجه به مشخص بودن جامعه آماری مورد مطالعه از فرمول کوکران برای استخراج حجم نمونه آماری استفاده شد. که حجم نمونه ۳۶۹ نفر انتخاب شد. روش جمع‌آوری اطلاعات و داده در این پژوهش به دو صورت می‌باشد، بخش اول: در این روش جمع‌آوری اطلاعات، از منابع کتابخانه‌ای و منابع مکتوب سازمان‌های مختلف منجمله: وبگاه‌های مربوط به وزارت نفت، پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم، سازمان برنامه و بودجه استان بوشهر و ... انجام گردید بخش دوم: از آنجا که در علم جغرافیایی بعضی از داده‌ها با روش پیمایشی بدست می‌آیند، روش جمع‌آوری داده‌های پیمایشی استفاده از ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه محقق ساخته بود. جهت تعیین روایی پرسشنامه تهیه شده، از استادان گروه جغرافیا دانشگاه بیرجند، و متخصصین این حوزه استفاده گردید. هم‌چنین برای تعیین پایایی کمی پرسشنامه نیز از ظریب آلفای کرونباخ، استفاده شد که مقدار آلفای ذکر شده ۰/۷۵+، محاسبه شد. در این پژوهش به منظور به دست آوردن سنجش دیدگاه ساکنان در خصوص مولفه‌های ذکر شده از آزمون آماری T تک نمونه‌ای استفاده شد.

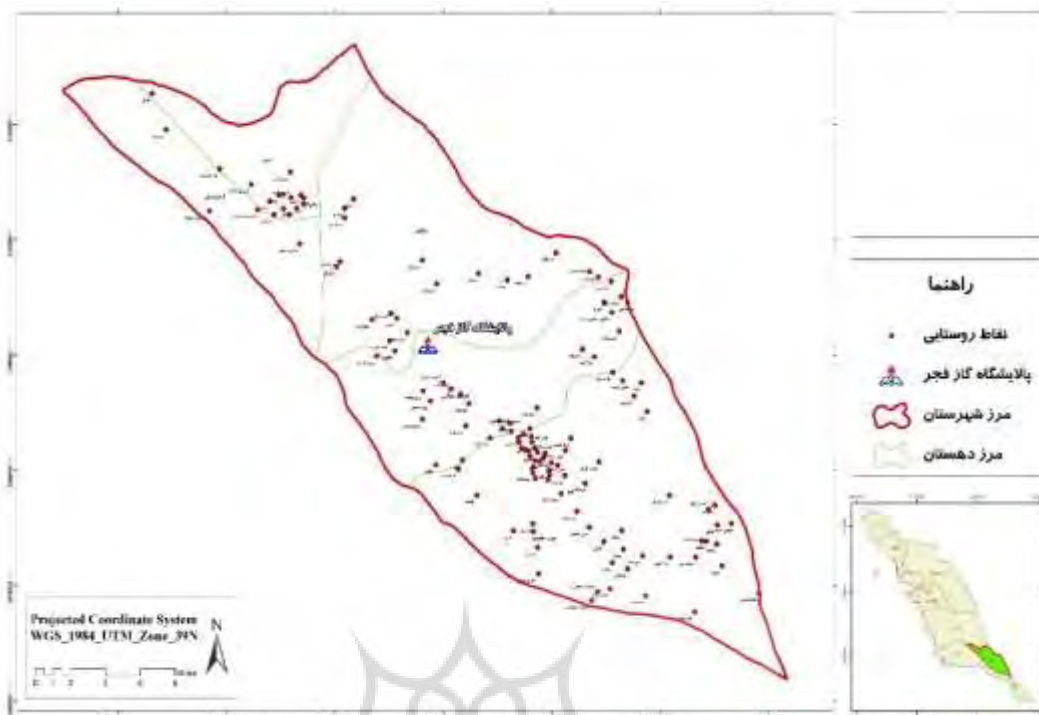
شهرستان جم در ۲۷۰ کیلومتری جنوب شرقی مرکز استان بوشهر قرار گرفته است این شهرستان از شمال به شهرستان‌های فیروز آباد و دشتی، از سمت جنوب به شهرستان کنگان، از مشرق به شهرستان مهر استان فارس و از مغرب به شهرستان‌های دیر و کنگان محدود می‌شود. ارتفاع متوسط شهرستان جم از سطح دریا ۸۰۰ تا ۸۵۰ متر و دارای آب و هوایی خشک و نسبتاً خنک است، که نسبت به سایر نقاط استان بوشهر از اقلیمی معتدل‌تر برخوردار است. شهرستان جم با ۱۹۵۰ کیلومتر مربع وسعت حدود ۸ درصد مساحت کل استان بوشهر را به خود اختصاص داده است. شهرستان جم دارای ۲ بخش به نام‌های مرکزی و ریز، و همچنین ۵ دهستان (جم، کوری، ریز، انارستان و تشان)، که به طور مفصل در جدول (۱)، به آن پرداخته شده است. و ۳ شهر (جم، ریز و انارستان)، و ۹۷ روستا می‌باشد. بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، شهرستان جم بدون احتساب جمعیت مهاجر بالغ بر ۷۲۰۰۰ نفر اعلام که با توجه به پروژه‌های متعدد نفت و گاز و پتروشیمی و شهرک‌های مسکونی مرتبط پیش بینی می‌شود در آینده‌ای نزدیک جمعیت آن به دو برابر فزونی یابد (فرمانداری شهرستان جم، ۱۳۹۵).

جدول ۱- دهستان‌های مورد مطالعه

ردیف	بخش	دهستان	خانوار	جمعیت
۱	مرکزی	جم	۵۷۴۲	۲۰۸۵۵
۲	مرکزی	کوری	۱۰۷۵	۴۴۲۳
۳	ریز	انارستان	۱۶۱	۵۶۰
۴	ریز	تشان	۱۱۰۰	۳۹۷۵
۵	ریز	ریز	۴۵۲	۱۵۹۴

منبع: سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۳۹۵

امروزه وجود پالایشگاه‌های نفت گاز در بسیاری از کشورها به عنوان سرمایه ارزشمند محسوب می‌شود، وجود صنایع پالایشگاهی جمعیت قابل توجهی از بیکاران و تحصیل کردگان جامعه را در بخش‌های مختلف مشغول به کار می‌کند. صنایع پالایشگاهی همواره باعث شده است که بسیاری از نیازهای کشورهای دارند نفت گاز تأمین بشود و نیازی به واردات محصولات پتروشیمی، نفت و گاز نداشته باشند. اهمیت صنایع نفت و گاز در جهان امروز که یکی از تأمین کنندگان منبع اصلی انرژی رسیدن به توسعه، و همچنین تولیدات بیشتر است بر کسی پوشیده نیست. وجود صنایع پالایشگاهی زمانی اهمیت می‌یابد که کشورهای دارای منابع نفت گاز باشند. اکتشاف و حفاری مواد خام (نفت و گاز) بصورت اولیه از زمین استخراج می‌شوند ارزش چندانی ندارند بلکه پالایش‌های متعددی است که بر روی آنها صورت می‌گیرد باعث می‌شود ارزش آنها را چندین برابر کند. لذا احداث پالایشگاه‌ها به منظور ایجاد ارزش افزوده بر روی مواد خام نفتی ضرورتی انکار ناپذیر است. کشور ما هم به واسطه این نعمت خدادادی، نیازمند صنایع و پالایشگاه‌های مختلفی است. پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم از سال ۱۳۶۷، برای تصفیه گاز میدان‌های گازی نار و کنگان با میزان ذخیره تقریبی قابل استحصال ۷۲۰، میلیارد متر مکعب گاز واقع در منطقه جم و ریز در شرق استان بوشهر مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. این شرکت در ابتدا با نام پالایشگاه گاز ولی عصر (عج)، برای تولید و تصفیه گاز طبیعی با ظرفیت روزانه ۸۵، میلیون متر مکعب طراحی شده است. طرح و اجرا عملیات پالایشگاه در دو مرحله انجام شده است. در مرحله اول تولید و تصفیه حدود ۳۴/۸، میلیون متر مکعب استاندارد گاز در روز از میدان گازی نار از طریق ۱۸، حلقه چاه انجام شده است. در مرحله دوم افزایش ظرفیت تصفیه پالایشگاه تا مرز ۷۹، میلیون متر مکعب در روز از میدان گاز کنگان با حفر ۲۹، حلقه چاه میسر گردید. با اجراء طرح افزایش ظرفیت پالایشگاه شامل بهینه سازی سیستم‌های تصفیه با تغییرات داخلی واحدهای عملیاتی، ظرفیت تصفیه گاز به ۱۱۰، میلیون متر مکعب در روز و سپس با راه اندازی طرح انتقال خط گاز عسلویه به پالایشگاه در سال ۱۳۸۹، تولید روزانه به ۱۲۵، میلیون متر مکعب رسید. این شرکت تا سال ۱۳۸۴، مقام اول از لحاظ تأمین گاز مصرفی کشور را داشته است و از سال ۱۳۸۵، با تأمین حدود ۳۰-۲۵، درصد گاز مصرفی کشور رتبه دوم را داراست. پالایشگاه در ۲۹۰، کیلومتری جنوب شرقی بندر بوشهر و در مجاورت دهستان "شهر خاص" در شهرستان جم قرار گرفته است (روبط عمومی پالایشگاه گاز فجر، ۱۳۹۴). شکل (۲) نشان دهنده پراکندگی روستاهای مورد مطالعه شهرستان جم به پالایشگاه گاز فجر است.

شکل (۲): موقعیت روستاهای مورد مطالعه و پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم

۴_ یافته‌ها و تحلیل داده

پرسشنامه تحقیق از دو مولفه اقتصادی اجتماعی تشکیل شده است و هیچ یک کدام از مؤلفه‌های پرسشنامه زیر ۰/۰۷ نیست. آلفای کرونباخ بین ۰۷ تا ۱، برای پایایی یک پرسشنامه متغیر است و حداقل مقداری که برای پایایی یک پرسشنامه لازم ۷، است. مولفه اقتصادی با ضریب ۰/۹۰۹، مولفه اجتماعی با ضریب ۰/۸۲۲ بدست آمده است که برای پرسشنامه مطلوب می‌باشد. جدول (۲) بیانگر ضریب مولفه‌های پرسشنامه است.

جدول ۲- ضریب آلفای مولفه‌های پرسشنامه

مولفه	ضریب آلفای کرونباخ	تعداد مولفه پرسشنامه
اقتصادی	۰/۹۰۹	۱۷
اجتماعی	۰/۸۲۲	۱۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

مولفه‌های پژوهش بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای، پیشینه پژوهش‌های گذشته و مبانی نظری مطرح شده که متناسب با موضوع پژوهش استخراج شده‌اند، در جدول (۳) به معرفی مولفه‌های پژوهش پرداخته شده است.

جدول ۳- مولفه‌های پژوهش

ردیف	شاخص	متغیر
۱	اقتصادی	تغییر در وضعیت درآمد- کاهش بیکاری- بهبود سطح رفاه- افزایش پس انداز- فرصت برای کارگران بومی- افزایش قدرت خرید- تنوع شغلی- فرصت های سرمایه گذاری.
۲	اجتماعی	کاهش مهاجرت- انگیزه برای ماندگاری در روستا- افزایش سطح بهداشت- فرصت های آموزشی- رضایتمندی از زندگی.

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در بخش آمار توصیفی به توصیف داده‌های جمع آوری شده پرداخته می‌شود که شامل توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه، میزان سن افراد مشارکت کننده در تکمیل پرسشنامه، تاهل، میزان تحصیلات می‌باشد با توجه به فراوانی مشاهده شده در جدول (۴) اعضای نمونه پژوهش ۶۳.۷ درصد پاسخ دهندگان را آقایان و ۳۶.۳ درصد آنان را نیز خانم‌ها تشکیل می‌دهند. که بیان کننده این است تعداد پاسخ گویان بیشتر مردان بودند.

جدول ۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس متغیر جنسیت

ردیف	جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی معتبر	درصد فراوانی تجمعی
۱	مرد	۲۳۴	۶۳.۸	۶۳.۷	۶۳.۷
۲	زن	۱۳۳	۳۶.۲	۳۶.۳	۱۰۰.۰
۳	کل	۳۶۷	۱۰۰	۱۰۰.۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

جدول (۵) توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه را بر اساس متغیر سن نشان می‌دهد که طبق نتایج مندرج در آن ترکیب سنی پاسخ دهندگان در ۴، گروه سنی طبقه بندی شده است ۲۹.۴ افرادی که مورد پرسش قرار گرفته‌اند در مناطق روستایی زیر ۳۰، سال هستند و ۲۴، درصد افراد بین ۳۰ تا ۴۰، ساله بوده‌اند و ۲۲.۳ درصد نیز در گروه سنی ۴۰ تا ۵۰، ساله بوده‌اند و در آخر ۲۴.۳ درصد افراد بالای ۵۰، سال بوده‌اند آنچه از این یافته‌ها بدست می‌آید این است که افرادی پاسخ دهنده‌ی به پرسشنامه گروه سنی زیر ۳۰، سال است که بیشترین درصد را با عددی ۲۹.۴ به خود اختصاص داده است.

جدول ۵- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس متغیر سن

ردیف	گروه سنی	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی معتبر	درصد فراوانی تجمعی
۱	زیر ۳۰ سال	۱۰۸	۲۹.۴	۲۹.۴	۲۹.۵
۲	بین ۳۰ تا ۴۰ سال	۸۸	۲۴	۲۴	۵۳.۶
۳	بین ۴۰ تا ۵۰ سال	۸۲	۲۲.۳	۲۲.۳	۷۶.۰
۴	بالای ۵۰ سال	۸۹	۲۴.۳	۲۴.۳	۱۰۰
۵	کل	۳۶۷	۱۰۰	۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس متغیر میزان تحصیلات آنان در جدول (۶) بیان شده است که بر اساس نتایج این جدول از بین ۳۶۷ نفری که پرسشنامه در بین روستاییان جامعه مورد مطالعه تکمیل کرده‌اند ۵۶ نفر زیر دیپلم بوده‌اند که ۱۵.۳ درصد جامعه آماری را شامل می‌شوند و از بی سواد تا سطح سواد دیپلم شامل این افراد می‌شود به عنوان کمترین گروه با سواد بوده‌اند اما در گروه دیپلم تا فوق دیپلم افراد پاسخگو ۱۱۳ نفر که ۳۰.۸ درصد جامعه آماری و در گروه لیسانس که با بیشترین افراد پاسخ گو بوده‌اند ۱۷۹ نفر که ۴۸.۸ درصد جامعه آماری با بیشترین گروه پاسخ را به خود اختصاص داده‌اند. و در گروه فوق لیسانس با کمترین درصد پاسخگویی با ۱۹ نفر که ۵.۲ درصد جامعه آماری را شامل می‌شوند.

جدول ۶- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس میزان تحصیلات

ردیف	میزان تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی معتبر	درصد فراوانی تجمعی
۱	زیر دیپلم	۵۶	۱۵.۳	۱۵.۳	۱۵.۳
۲	فوق دیپلم	۱۱۳	۳۰.۸	۳۰.۸	۴۶.۲
۳	لیسانس	۱۷۹	۴۸.۸	۴۸.۸	۹۴.۸
۴	فوق لیسانس	۱۹	۵.۲	۵.۲	۱۰۰
۵	جمع	۳۶۷	۱۰۰	۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

آمار استنباطی به معنای کشف الگوهای رابطه سنجی، تاثیرسنجی و تفاوت سنجی در درون نمونه‌ای معرف جامعه پژوهش است که محقق به دنبال تعمیم نتایج خود به این جمعیت هدف می‌باشد در پژوهش حاضر که با استراتژی توصیفی انجام پذیرفته است، محقق فرضیات را یکی یکی یا به ترتیب و براساس آزمون متناسب با آن رابطه در بوته سنجش قرار داده است. بر اساس نتایج جدول (۷) پس از اینکه نرم افزار تعیین کننده حجم نمونه تعداد ۳۶۷ را برای تحقیق حاضر و آزمون مربوطه تعیین نمود و محقق در فرآیند پیش پردازش داده‌ها تعداد داده‌های قابل تحلیل را به ۳۶۶ نمونه رسانید و خوشبختانه

تمام این ۳۶۶ کیس در آزمون تی تک نمونه‌ای شرایط اقتصادی و اجتماعی شرکت دارند و هیچ کیس مشخصی دارای داده‌های گم شده نمی‌باشد.

جدول ۷- نمونه‌های معتبر در آزمون تی تک نمونه‌ای شرایط اقتصادی و اجتماعی

مولفه	انحراف از میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف استاندارد	تعداد
اقتصادی	۰.۲۲۷	۰.۴۳۹	۲.۷۱۵	۰.۴۳۳۸۸	۳۶۶
اجتماعی	۰.۱۸۷۶	۰.۳۵۸۹۷	۲.۶۷۳۹	۰.۳۵۸۹۷	۳۶۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتایج جدول (۸) نشان می‌دهد که میانگین تمام متغیرها در درون نمونه (یعنی ایکس بار)، کوچکتر از عدد ۳ یا حد متوسط می‌باشد یعنی در تمامی متغیرها پاسخ دهندگان از توافق نسبی در داخل نمونه برخوردارند از طرفی مشاهده می‌شود که مقادیر چولگی و کشیدگی متغیرهای پژوهش حد مجاز را رعایت کردند و با توجه به شرط لازم و برقراری شرط کافی اکنون می‌توان ادعا کرد که توزیع داده‌های کلیه متغیرها از الگوی زنگوله‌ای نرمال تبعیت می‌کند و محقق اجازه دارد از آزمون‌ها و نرم افزارهای آمار استنباطی پارامتریک برای رسیدن به جوابی دقیق‌تر و با قابلیت تعمیم بیشتر استفاده نماید. بنابراین شرط لازم برای نرمال بودن داده‌ها وجود دارد. با توجه به تحلیل‌های انجام شده و نرمال بودن داده‌ها، برای سنجش فرضیه‌های پژوهش از آزمون پارامتریک تی تک نمونه‌ای استفاده شد.

جدول ۸- آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

مولفه	کشیدگی		چولگی	
	میزان خطا	میزان کشیدگی	میزان خطا	میزان چولگی
اقتصادی	۰.۲۵۴	۱.۶۱۵	۰.۱۲۸	-۰.۱۸۷
اجتماعی	۰.۲۵۴	۱.۲۷۰	۰.۱۲۸	-۰.۰۶۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

فرضیه پژوهش: احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم در نواحی روستایی باعث بهبود شاخص‌های اقتصادی درآمد، پس انداز، رفاه و ... شده است. همانطور که در جدول (۹)، مشاهده می‌شود مقدار ضریب معناداری (P-Value) یا به عبارتی Sig معادل ۰/۰۰۰، می‌باشد که این مقدار از $\alpha = 0/05$ کوچکتر است لذا با سطح اطمینان ۹۹، درصد فرض H_0 مبنی بر اینکه احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم در نواحی روستایی باعث بهبود شاخص‌های اقتصادی درآمد، پس انداز، رفاه و ... نشده است، رد می‌گردد و فرض H_1 تایید می‌گردد.

جدول ۹- آزمون تی تک نمونه ای متغیر اثرات اقتصادی پالایشگاه گاز فجر

مولفه	حد بالا	حد پایین	اختلاف میانگین	ضریب معنی داری	درجه آزادی	t
اقتصادی	-/۲۸۹۲	-/۳۶۳۰	-/۳۲۶۱۰	/...	۳۶۵	-۱۷.۳۷۹

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در جدول (۱۰) توزیع فراوانی دیدگاه افراد مورد مطالعه پیرامون میزان اثرات اقتصادی پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم از نگاه جامعه روستایی بیان شده است. که گویه تغییر در بهبود وضعیت درآمد با میانگین ۳/۲۷، بیشترین درصد و نیز گویه بهبود سطح عمومی رفاه خانوارها با ۲/۶۱، درصد کمترین میانگین را به خود اختصاص داده است. بالاترین میانگین یعنی تغییر در بهبود وضعیت درآمد به این معنی است که احداث پالایشگاه گاز فجر باعث بهبود درآمد برای جامعه روستایی در این منطقه گشته و از لحاظ افزایش درآمد اثرات مثبتی برای نواحی پیرامون داشته است.

جدول ۱۰- توزیع فراوانی دیدگاه افراد مورد مطالعه پیرامون میزان اثرات اقتصادی پالایشگاه

ردیف	گویه	میانگین	انحراف از معیار	واریانس	رتبه
۱	تغییر در بهبود وضعیت درآمد	۳/۲۷	۱/۱۴	۱/۳۰	۱
۲	کاهش بیکاری در روستاها	۳/۰۷	۱/۰۶	۱/۱۲	۲
۳	بهبود سطح عمومی رفاه خانوارها	۲/۶۱	۱/۰۲	۱/۰۷	۳
۴	افزایش میل پس انداز	۳/۰۲	۱/۲۱	۱/۴۸	۴
۵	ایجاد فرصت برای کارگران بومی	۳/۰۴	۱/۳۵	۱/۸۴	۵
۶	افزایش قدرت خرید خانوار	۲/۷۸	۱/۰۴	۱/۰۸	۶
۷	افزایش تنوع شغلی	۳/۰۳	۱/۱۴	۱/۳۱	۷
۸	گرایش مردم در سرمایه گذاری در روستا	۲/۶۹	۱/۱۰	۱/۲۱	۸

فرضیه پژوهش: احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم در نواحی روستایی باعث بهبود شاخص‌های اجتماعی شده است. همانطور که در جدول (۱۱)، مشاهده می‌شود مقدار ضریب معناداری (P-Value) یا به عبارتی Sig معادل ۰/۰۰۰ می‌باشد که این مقدار از $\alpha = ۰/۰۵$ کوچکتر است لذا با سطح اطمینان ۹۹، درصد فرض H_0 مبنی بر اینکه احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم در نواحی روستایی باعث بهبود شاخص‌های اجتماعی نشده است، رد می‌گردد و فرض H_1 تایید می‌گردد.

جدول ۱۱- آزمون تی تک نمونه ای متغیر اثرات اجتماعی پالایشگاه گاز فجر

مولفه	حد بالا	حد پایین	اختلاف میانگین	ضریب معنی داری	درجه آزادی	t
اجتماعی	-/۲۸۱۲	-/۳۴۳۰	-/۳۳۱۱۰	/...	۳۶۵	-۱۶.۳۱۹

در جدول (۱۰) توزیع فراوانی دیدگاه افراد مورد مطالعه پیرامون میزان اثرات اجتماعی پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم از نگاه جامعه روستایی بیان شده است. از بین مؤلفه‌های اجتماعی (جمعیت)، که بیشترین تأثیر بر روستاهای پیرامون داشتند مؤلفه‌هایی همچون: کاهش روند مهاجرت، ایجاد انگیزه برای ماندن در روستاها است که تأثیر گذاری زیادی بر روستاهای پیرامون پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم داشته است. از بین مؤلفه‌های اجتماعی (آسیب‌های اجتماعی)، که بیشترین تأثیر بر روستاهای پیرامون داشتند مؤلفه‌هایی همچون: افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی، درگیری با افراد غیر بومی و بی اعتمادی مردم به نسبت وعده‌های مسئولین بیشتر بوده است.

جدول ۱۲- توزیع فراوانی دیدگاه افراد مورد مطالعه پیرامون میزان اثرات اجتماعی پالایشگاه گاز فجر

ردیف	گویه	میانگین	انحراف از معیار	واریانس	رتبه
۱	کاهش روند مهاجرت	۳/۲۸	۱/۳۳	۱/۷۷	۱
۲	ایجاد انگیزه برای ماندگاری جمعیت در روستاها	۳/۱۴	۱/۱۰	۱/۲۲	۲
۳	افزایش سطح بهداشت و سلامت	۳/۰۳	۱/۳۹	۱/۹۳	۳
۴	ایجاد فرصت‌های آموزشی	۲/۸۸	۱/۳۷	۱/۸۷	۴
۵	میزان رضایتمندی از زندگی	۲/۵۶	۱/۰۵	۱/۱۱	۵
۶	درگیری بین افراد بومی و غیر بومی	۳/۰۱	۱/۲۳	۱/۱۲	۶
۷	افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی	۳/۲۵	۱/۲۰	۱/۸۲	۷
۸	میزان اعتماد روستاییان نسبت به وعده‌های مسئولین	۲/۹۱	۱/۲۶	۱/۵۳	۸

۵- بحث و فرجام

اثرات احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم چه در توسعه منطقه‌ای و چه در بحث توسعه ملی غیر قابل انکار است. احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم و به دنبال آن حضور شرکت‌های متعدد باعث شده است با جذب بخش قابل توجهی از نیروی کار و همچنین اهمیت این پالایشگاه در جهت شیرین‌سازی گاز مصرفی باعث رشد اقتصادی منطقه شده است به عنوان یکی از مرکز رشد منطقه‌ای تأثیرات عمده‌ای در ساختارهای منطقه به وجود آورده است. ایجاد زمینه‌ی فعالیت‌های صنعتی خدماتی حمل و نقل، تعمیرات، صنایع مرتبط با صنعت نفت، گاز و پتروشیمی، گسترش شبکه برق و صنعت، رفع محرومیت، ایجاد اشتغال و ... از بدهی‌ترین دستاوردهای جانبی ناشی از آبادانی این منطقه بوده است. یکی از مهم‌ترین الزامات تأسیس چنین مناطقی (پالایشگاه)، به وجود آوردن زیر ساخت‌ها و امکانات لازم برای تأسیسات صنعتی و همچنین برای افرادی که در آنجا شاغل می‌شوند این امکانات شامل احداث جاده‌ها و اتوبان‌ها فراهم کردن و بهبود زیرساخت‌های آب و برق و گاز، ایجاد امکانات تفریحی و مراکز آموزشی و بهداشتی درمانی، فرهنگی رفاهی از جمله این مصادیق به شمار می‌رود که ساکنین شهرستان جم و روستاهای پیرامون نیز به طبع از این امکانات بهره مند شدند. همچنین تأثیرات بارزی در شاخص‌های اقتصادی مثل افزایش نرخ اشتغال، کاهش بیکاری یا تغییر نوع مشاغل (افزایش شغل‌های صنعتی به نسبت قبل)، همچنین می‌توان به ذکر مواردی چون ورود جمعیت زیاد جوانی کار که باعث می‌شود در بعضی مواقع ساکنین بومی منطقه شغلی بدست نیاورند، افزایش بی‌رویه قیمت زمین و بورس بازی زمین که عموماً منجر به افزایش بیش از

حد قیمت ملک و املاک می شود افزایش اجاره مسکن به نسبت قبل، تغییر کاربری زمین ها کشاورزی اشاره کرد. شاخص های آموزشی، دسترسی بهتر و راحت تر به مکان های آموزشی همچون مدارس، دانشگاه و دسترسی بهتر به خدمات و همچنین باید به توزیع نامناسب امکانات اشاره کرد. به منظور دستیابی به اهداف پژوهش و میزان تأثیرات از آزمون های آماری میانگین پاسخ ها، واریانس از t تک نمونه ای استفاده شد. نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه ای و اختلاف از میانگین به دست آمده نشان می دهد که بعد اقتصادی روستاهای پیرامون پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم دارای اختلاف از میانگین $1/31-$ و بعد اجتماعی دارای اختلاف از میانگین $1/19-$ درصد می باشد همچنین سطح معناداری برای هر دو بعد به صورت معنی داری بوده و نیز نشان دهنده اثر گذاری احداث پالایشگاه گاز فجر بر توسعه اقتصادی اجتماعی نواحی روستایی شهرستان جم شده است. پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم باعث بهبود شاخص های اقتصادی همچون: ایجاد اشتغال، بهبود درآمد، افزایش قدرت خرید خانوار، تنوع شغلی رشد اقتصادی و رونق مشاغل شده است که با توجه به یافته های تحقیق فرضیه محقق تأیید می گردد و پالایشگاه اثر اقتصادی مطلوبی بر نواحی پیرامون خود داشته است. یافته های فرضیه اقتصادی پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم با پژوهشی که توسط نیکخواه، هدایت الله و بهزادی، سجاد (۱۳۹۵). بررسی تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تأسیسات صنعتی بر فرایند توسعه (نمونه موردی: شهرستان جم). صورت گرفته است همسو می باشد. هر دو پژوهش به این نکته تأکید دارند که پالایشگاه باعث اثرات اقتصادی مطلوبی همچون: ایجاد اشتغال و درآمدهای پایدار و امکانات زیربنایی فرصت ها و ظرفیت های زیادی برای شهرستان فراهم آورده است همچنین نتایج فرضیه اول با یافته های پژوهشی جمی، راضیه (۱۳۹۵). آثار و پیامدهای منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس بر توسعه منطقه ای (شهرستان کنگان). رابطه مستقیم دارد و تأیید می کند که پالایشگاه ها در مناطقی که تأسیس می شوند اثر اقتصادی مطلوب بر محیط پیرامون خود دارند. بین مؤلفه های اجتماعی (سطح دسترسی به خدمات)، که بیشترین تأثیر بر روستاهای پیرامون داشتند مؤلفه هایی همچون: افزایش بهداشت و سلامت، دسترسی به آب آشامیدنی و ایجاد فرصت های آموزشی به نسبت مؤلفه فرهنگی و هنری کمتر است. سطح دسترسی به امکانات بهداشتی در سال های اخیر افزایش پیدا کرده است در بعضی مناطق پالایشگاه خرید تجهیزات یا نوسازی و همچنین احداث و کمک مالی برای مرکز درمانی در دستور کار خود در راستای مسئولیت های اجتماعی داشته است.

نتایج بررسی ها برای مؤلفه اجتماعی نشان می دهد که از نظر پاسخگویان اثرات پالایشگاه در حوزه اجتماعی بر نواحی پیرامون دارای اثر مثبت می باشد ویژگی همچون دسترسی به خدمات، امکانات آموزشی، رفاهی، دسترسی بهتر به امکانات بهداشتی و... می توان از نکات مثبت اثرات اجتماعی پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم نام برد که اثر مثبت اجتماعی داشته است. فرضیه محقق که احداث پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم باعث بهبود دسترسی به خدمات اجتماعی شده است تأیید می گردد می توان اغان کرد پالایشگاه باعث بهبود دسترسی به خدمات آموزشی، دسترسی بهتر به آب آشامیدنی، کاهش روند مهاجرت و... شده است که فرضیه محقق اثبات می گردد و از طرفی آسیب های اجتماعی که توسط پالایشگاه گاز فجر شهرستان جم به وجود آمده نسبت به مزیت ها اندک می باشد. همچنین طی بررسی های بعمل آمده یافته های این پژوهش فرضیه دوم با یافته های پژوهشی صفر پور، نیما (۱۳۹۳). ارزیابی اثرات اجتماعی و اقتصادی مجتمع پالایشگاهی پارس جنوبی بر مناطق روستایی پیرامون آن. همسو می باشد و هر دو پژوهش به اثر اجتماعی مطلوب پالایشگاه اشاره می کنند نکاتی همچون سرمایه گذاری در مناطق روستایی، دسترسی بهتر به خدمات اجتماعی دسترسی به برق و تلفن و... می باشد. اما نتایج این پژوهش با یافته های عزیز پور، فرهاد و قاسمی سید عاطفه (۱۳۸۹). نقش منطقه ای ویژه اقتصادی

پارس جنوبی (عسلویه)، در تحول مکانی - فضایی سکونتگاه‌های روستایی مطالعه موردی: روستای اخن (ناحیه کنگان). در جهت آسیب‌های اجتماعی همسو می‌باشند که یافته‌های هر دو پژوهش نشان می‌دهند پالایشگاه یا صنایع پتروشیمی و کارخانه‌های بزرگ همواره باعث جذب جمعیت از نواحی مختلف شدن باعث شده اثر اجتماعی نامطلوبی بر محیط پیرامون خود داشته باشند ویژگی‌هایی همچون تضعیف فرهنگ بومی و سنتی روستا افزایش یابد.

۶- منابع

- اخوان، حسن و نظری، رسول (۱۳۸۶). عملکرد شهرک‌های صنعتی در استان گلستان و ارائه راهکار اجرایی برای بهبود آنها. مجله اقتصادی، دوره ۷، شماره ۷۴-۷۳، صفحه ۱.
- ازکیا، مصطفی و ایمانی، علی (۱۳۸۷). توسعه پایدار روستایی. تهران: انتشارات اطلاعات، صص ۱-۳۷۲
- امینی نژاد، غلامرضا (۱۳۹۳). تحلیل و بررسی اثرات قطب صنعتی پارس جنوبی بر ساختار روستاهای استان بوشهر نمونه (شهرستان‌های عسلویه کنگان، دیر، جم). مجله برنامه‌ریزی فضایی، دوره ۵، شماره ۱، صص ۱۰۱-۱۲۲.
- آسایش، حسین (۱۳۸۰). کارگاه برنامه‌ریزی روستایی. تهران: انتشارات پیام نور.
- پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت نفت (۱۴۰۰). آمار و اطلاعات، <https://b2n.ir/h19536>
- تودارو، مایکل (۲۰۰۰). توسعه اقتصادی در جهان سوم. ترجمه غلامعلی فرجادی (۱۳۷۸) تهران: انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
- توکل، محمد و نوذری، توکل (۱۳۹۱). تحلیل اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی صنعت پالایشگاه گاز پارسین بر نواحی روستایی (مورد مطالعه: نواحی روستایی شهرستان مهر در استان فارس)، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره ۱، شماره ۴، صفحه ۲۹-۴۸.
- جمعه پور، محمود (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی دیدگاهها و روشها. تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- جمی، راضیه (۱۳۹۵). آثار و پیامدهای منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس بر توسعه منطقه‌ای (شهرستان کنگان). پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم اجتماعی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- حسین پور، عصمت (۱۳۹۵). نقش صنایع روستایی (تبدیلی و کوچک)، در پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی، مطالعه‌ی موردی (بخش بسطام، شهرستان شاهرود). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا، دانشگاه دولتی بیرجند.
- خلیفه، ح و فرخی، ل (۱۳۸۹). بررسی پیامدهای اجتماعی و فرهنگی استقرار صنعت در منطقه. دومین همایش چشم انداز توسعه پایدار، یکپارچه و دانایی محور منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس، بوشهر، عسلویه.
- دربان آستانه، علی رضا (۱۳۸۳). مفاهیم و مبانی ساماندهی در نواحی روستایی. تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها.
- دوانی، سمانه، سرخوش، احمد (۱۳۹۵). ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه کشور، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر؛ تهیه شده در سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر، معاونت آمار و اطلاعات.
- رضوانی، علی اصغر (۱۳۸۲). رابطه شهر و روستا (مطالعات شهری و منطقه‌ای). تهران: انتشارات ملکان.
- رفیعی، گیتی (۱۳۹۵). اثرات پالایشگاه نفت بر پایداری اقتصادی روستاهای مجاور (مطالعه موردی روستاهای شانند اراک). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و طاهر خانی، مهدی (۱۳۸۱). استقرار صنعت در روستا و نقش آن در رفاه مناطق روستایی. فصلنامه مدرس، دوره ۲، دوره ۶.

- سعیدی، عباس و حسینی حاصل، صدیقه (۱۳۸۸). شالوده مکان یابی و استقرار روستاهای جدید. تهران: انتشارات شهیدی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت عمران روستایی.
- شریف زادگان، محمد حسین و نورایی، همایون (۱۳۹۴). بررسی تحولات صنعت و توسعه صنعتی در ایران به منظور آسیب شناسی توسعه صنعتی ایرا. پژوهش نامه تاریخ اجتماعی و اقتصاد، دوره چهارم - شماره ۱، ص ۴۱ - ۶۶.
- صفر پور، نیما (۱۳۹۳). ارزیابی اثرات اجتماعی و اقتصادی مجتمع پالایشگاهی پارس جنوبی بر مناطق روستایی پیرامون آن. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا، دانشگاه زابل.
- طالبیان، امیر و عمرانی مجد، عبدالله (۱۳۸۷). ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه‌های صنعت نفت و گاز. فصلنامه مدیریت و منابع انسانی در صنعت نفت، دوره ۱، شماره ۱، ص ۱۰۲-۱۲۲.
- طاهرخانی، مهدی (۱۳۷۹). صنعتی شدن روستا سنگ بنای استراتژی آینده توسعه روستایی. تهران: انتشارات اداره کل طرح‌های صنعتی و بهره برداری جهاد کشاورزی.
- عابدینی راد، آرزو (۱۳۹۷). نگاهی اجمالی به برنامه های توسعه صنعتی روستایی از منظر منابع آب.
- علیایی، محمد صادق و کریمیان، حبیب الله (۱۳۹۰). بررسی رویکرد برنامه‌های توسعه روستایی در ایران با تاکید بر نقش و جایگاه دانش بومی. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره ۳، شماره ۳، ص ۱۰۱-۸۵.
- فال سلیمان، محمود و حجت پور، محمد (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی استراتژیک بخش‌های اقتصادی در راستای توسعه منطقه‌ای با بهره‌گیری از مدل SWOT مطالعه موردی: بخش صنعت و معدن در استان خراسان جنوبی. مسکن و محیط روستا، دوره ۳۴، شماره ۱۵۰، ص ۸۹-۱۰۰.
- قره نژاد، حسن (۱۳۷۱). مقدمه‌ای بر جغرافیای صنعتی. اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- قره نژاد، حسن (۱۳۷۱). مقدمه‌ای بر جغرافیای صنعتی. اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه اصفهان.
- گالنسون، والتر (۱۳۶۸). مقدمه‌ای بر مسایل اشتغال در کشورهای در حال توسعه. ترجمه دکتر علی الله همدانی.
- لطیفه، ناهید؛ مهدی، جهانی و حمید، جعفری (۱۳۹۵). عوامل اقتصادی موثر بر ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی: مطالعه موردی شهرستان دماوند. فصلنامه روستا و توسعه، دوره ۱۹، شماره ۱، صفحه ۱۴۲.
- معین (۱۳۷۱). فرهنگ لغت معین. تهران: انتشارات اطلاعات.
- موسوی شاهرودی، محمد (۱۳۸۳). صنایع کوچک، محور توسعه روستایی. تهران: انتشارات نشر.
- نصیری هندخاله، اسماعیل (۱۳۸۶). صنایع روستایی عاملی تاثیرگذار بر فرایند توسعه اقتصادی و اجتماعی (نمونه: روستاهای بومهن). مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی (چشم انداز جغرافیایی)، دوره ۲، شماره ۵، ص ۱۳۷-۱۵۹.
- نیکخواه، هدایت الله و بهزادی، سجاد (۱۳۹۵). بررسی تأثیرات اقتصادی اجتماعی و زیست محیطی تاسیسات صنعتی برفرایند توسعه (نمونه موردی: شهرستان جم). مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره ۸، شماره ۴، صفحه ۸۳.
- Abraham. J. (1994). Rural Industries and Rural Industrialization in Developing Economy: Indian Experience. Journal of Rural Recontraction. Vol 27. pp. 45-52.
- Liedholm, C. (1984). The Role of Non- Farm Activities in The Rural Economy, The Balance Between Industry and Agriculture in Economic Development, Macmillan Press, P 427.
- Parikh, A. (1996). Impact of Rural Industrialization on Village life And Economy:A Social Accounting Matrix Approach. Economy Development and Cultural Change. Vol. 44. No. 2. pp. 351-37.
- Wang, X. (2001). Practicum report rural industrialization in china, Saint marys university.